

Győrffy Ákos

„AZ EMBER LEGŐSIBB HIVATÁSA A KERTÉSZKEDÉS”

Interjú Buji Ferencsel

A teremtett világ soha nem volt olyan katasztrofális állapotban, mint manapság. De talán sokan már nem is teremtettként tekintenek a világra. Ön szerint a környezetpusztítás összefügg a természet eltárgyasításával, a vallástalansággal?

Van kapcsolat közöttük, de semmiképpen sem közvetlen.

Mindenekelőtt a mai értelemben vett vallásosság és vallástalanság között csupán egyetlen ponton van különbség: az istenhit vonatkozásában. Minden egyéb tekintetben egy mai vallásos és vallástalan embernek nagyjából ugyanaz a világgépe: ugyanúgy gondolkozik a társadalomról, a kultúráról, a természetről, ugyanannak a tudománynak a szemüvegén keresztül néz az univerzumra. Ma nincs specifikus keresztény természetszemlélet. A világ teremtett volta a mai keresztény ember számára csupán egy elvi állásfoglalás, minden konkrét következmény nélkül. A premodern ember vallásos világgépe azonban koherensebb volt. A világgép középpontja – az istenhit – szimbiotikus kapcsolatban állt a perifériával, a világ szemléletével. A premodern *homo religiosus* úgy tekintett a természetre – és általában az univerzumra –, mint az isteni művész sajátos önkifejeződésére. Számára Isten elsősorban nem is Teremtő volt, hanem Rendező. A *creatio ex nihilo*, a „semmitől való teremtés” csak egyfajta metafizikai hókuszpókusz. A régi, szakrális világlátású embert ez nem is érdekelte. Volt–nincs – csak épp fordítva. Nem a világ pusztasága meglepte, illetve a meglét forrása és oka az érdekes, hanem az, hogy ez a világ a maga rendezettsége és szépsége révén magán viseli Isten kezének lenyomatát. A világ Isten *műalkotása*, a művészet legtokéletesebb formája, és az emberi művész, amikor alkot, csupán utánozni próbálja az Isteni Művészt. A művészet *imitatio Dei*.

A modern-posztmodern ember számára, legyen bár vallásos vagy vallástalan, a természet valamiképpen a régmúlt egy része, amit még nem sikerült domesztikálni, akarom mondani modernizálni. Persze, e területen is sokat tettünk már, gondoljon csak a nagyüzemi mezőgazdaságra és állattartásra, vagy akár a nyílegyenes sorokba ültetett sakktábla-erdőkre, amelyeken akadálytalanul keresztül lehet látni akár egy kilométeren keresztül. Ezek voltaképpen ipari erdők, ha szabad ilyen ellentmondásos szerkezettel élnem. Az industrializált természet. De a növények és az állatok még mindig arra figyelmeztetnek bennünket, hogy nem sikerült teljesen felszámolnunk – vagy legalábbis saját képünkre formálnunk – azt a világot, amit kaptunk, hanem az jórészt még mindig ahhoz az avított világhoz tartozik, amely ellen fellázdadtunk. Felhőkarcolókat építünk, olyan okos mobiltelefonjaink vannak, hogy szinte szégyenkezünk előttük, de bármennyire is botrányos, a csíkos kecskerágó és a púpos teve még mindig a korlátainkra emlékeztet bennünket. A virágok sem alkalmazkodtak a szürke szín mai diadalához: minden elképzelhető színben pompáznak, a leveleik pedig – *horribile dictu!* – zöldek. Ma már az erotika színe sem a vörös, hanem „a szürke ötven árnyalata”. A természet a legyőzött és meghaladott régi világ maradványa, de a *science fiction* tereiből már ezek is eltűntek. Nincs többé zavaró tényező, csak a pusztaság technikai civilizáció. Ez aztán a

letisztult világ! Vagy talán inkább lepusztult? Paradox módon egy ilyen világban már csak az ember az egyetlen „idegen test”, de talán az embernek majdan még önmagát is sikerül kiküszöbölnie, hogy önmaga helyett robotok és transzhumanizált kiborgok népesítsék be a világot. Ahogy Adorno fogalmazott (aki történetesen nagyon nem volt vallásos): az animizmus átjelkesíti a dolgokat, az industrializmus eldologiasítja a lelkeket. Hát kérem, lehet választani.

Ha a természet – ahogy mondja – a régmúlt része, akkor minnek köszönhető a mostanában tapasztalható „tömegnyomor” a felkapott kirándulóhelyeken? Mintha egyfajta kirajzást látnánk. A természet újrafelfedezése lenne? Vagy menekülés a gép-világ elől?

A természet mostani felfedezése a koronavírus-járvánnyal függ össze. Egyrészt a természet az a biztonságos zóna, ahol az embernek nem kell attól tartania, hogy megfertőződik. Másrészt – és ezzel összefüggésben – a *lockdown* miatt máshová szinte nem is lehetett menni, mert egyedül a természetet nem zárták le. De azért ettől függetlenül is van bizonyos kultusza a természetnek, még ha ez időnként meglehetősen virtuális természetű is. Gondoljon csak a lélegzetelállítóan szép természeti képek internetes áradatára. Kicsit olyan ez, mint az eltunyult emberek sportrajongása.

A mai ember természethez való viszonyát egyfajta kettősség jellemzi. Egyfelől él benne egy természetes – jórészt a múltból örökölt – vonzalom a természet, a szépség, a nyugalom iránt. Ha módjában áll, szép természeti környezettel veszi körül magát. De ugyanakkor van egy ezzel ellentétes trend, amit nem az ember természetes vonzalma határoz meg, hanem a *korszellem*, amelynek megvan a masszív ideológiai háttere. Ennek manifesztációi például a televíziós stúdióinteriőrök, amelyekből a természet minden formáját kiküszöbölték, teljesen mesterséges és steril környezetet hozva létre. E tekintetben még a vallási csatornák sem jelentenek kivételt. Akinek pedig elég sok pénze van, és nevesebb tervezőket is meg tud bízni saját háza tervezésével, portája kialakításával, vagyis megteheti, hogy azt teljesen a „szakértőkre” bízza, annak jó esélye van arra, hogy lakókörnyezete a mai trendeknek megfelelően élet- és természetidegen legyen. Ez ugyanis az, ami „modern”. Az ember természetszeretete belülről fakadó, s így természetes – természetidegensége viszont kívülről meghatározott, s így természetellenes. A természetellenesség szeretetében, a „letisztult” formák iránti rajongásban csaknem mindig jelen van egy jó adag sznobéria, vagyis az jórészt megfelelési kényszerből fakad.

Akármilyen állapotban is van a természet, még mindig akadnak olyan zugai, ahol megtapasztalhatjuk az időtlenséget, a Paradicsom örökkévalóságát, az idillt. Létezhetett anyagi, fizikai értelemben vett Paradicsom a Földön, ahonnan kiűzetett az ember?

Akár létezett, akár nem, a Paradicsom eszméje csaknem minden mitológiában megjelenik. Persze megfelelő helyi variációkban. Hogy miért? Talán azért, mert az ember isteni eredetével és istenképisével természetes módon korrelál a Paradicsom-eszme: az ember eredendően magasrendű, félisteni lény volt, aki boldog harmóniában élte életét önmagával, embertársaival, a természettel és az isteni világgal. Így tudta a kínai ember, a zsidó, a maja. Így tudja a keresztény ember is, csak ő már felvilágosodott, s így nem veszi komolyan. Bár a Paradicsomnak vannak „környezeti feltételei”, de azért mély igazság az, amit László András úgy fogalmazott meg, hogy a Paradicsom nem hely, hanem tudatállapot. És ebben az értelemben már nem az a kérdés, hogy volt-e Paradicsom, hanem az, hogy lehet-e, bármikor. A XIX. század legjelentősebb indiai szentje, Srí Rámakrisna azt mondja, hogy ez a világ Isten országa. Rámakrisna az aranykorban élt.

A gyermeki léten időnként még át-átsejlik valami a paradicsomi világtételestől. Egy XVII. századi angol író, Thomas Traherne saját gyermeki léttapasztalatát így írja le: „A búzaszem csillogó és halhatatlan volt, és sem arra nem szorult rá, hogy elvessék, sem arra, hogy learassák; azt gondoltam, örökkön örökké létezik. Az utca pora és kövei oly becsesek voltak számomra, mintha csak aranyból lettek volna. Az ajtók eleinte a világ végét jelentették számomra; s amikor az egyik ajtón keresztül először pillantottam meg a zöld fákat, elbűvöltek és magukkal ragadtak, édességük és szokatlan szépségük hatására pedig szívem csaknem kiugrott helyéből, annyira különös és csodálatos lények voltak! És az emberek! Ó mennyire tiszteletre méltó teremtményeknek látszottak az idősebbek! Halhatatlan arkangyalok! A fiatal emberek ragyogó és szikrázó angyalok, a fiatal lányok meg az élet és a szépség különös, szeráfi példányai; az utcán bukfencező, játszó fiúk és a lányok pedig izgó-mozgó drágaköveknek látszottak: arról, hogy valaha is születtek, s egyszer majd meg kell halniuk, mit se tudtam. Minden örökösen megmaradt annak, ami a maga helyén volt. A nappal fényében az örökkévalóság nyilvánult meg, s mindazok mögött, amik szemem elé tűntek, valamiféle végtelenség sejtett, melyre egyfajta várakozással tekintettem, s amely minduntalan magához vonzotta figyelmemet. A város mintha csak az édenkertben állt vagy egyenesen a mennybe épült volna!” De különleges helyzetekben, a természettel való bensőséges találkozás perceiben a felnőtt tudatba is betörhet a paradicsomi lét. Aniceto del Massa, XX. századi olasz művészettörténész írja le, hogy miközben hosszú órákon keresztül üldögélt egy tó partján, elnézegetve a csillogó vizet, a virágokat és a színeket, egyszer csak elkezdett benne valami átalakulni. „Éreztem – meglepődve is meg nem is –, hogy teljesen más és új módon kezdem érzékelni önmagamot és a dolgokat. [...] Pontosan éreztem, hogy semmi közöm sincs saját korábbi gondolataimhoz és azokhoz a körülményekhez, amelyek korábban megvonták korlátaimat, ezzel együtt pedig szabadságom határait; amit átéltem, fölötte volt mindennek, amit korábban elképzelhettem volna, és ebben a valóságban szabadság volt, a szabadságban pedig élet: a bennem kibimbózott élet. [...] Az égen fényes felhőktől övezve ott volt a Nap, a fák között madarak röpdöstek, a tó felett pedig távoli hangok lebegtek felém – s mindez mérhetetlen békében. Szent és mélységes béke volt ez, amelynek anyagába lények, hangok és színek szövődtek; béke, mely valóság és élet volt, béke, mely magának a létnek a kimondhatatlan örömeiből fakadt. Mindaz, amit addig kerestem, ott volt előttem: abban a vibráló békében táncolt az élet, s én éreztem a táncot, a zenét és a ritmust; minden a maga eredeti, ragyogó tisztaságát birtokolta, és a szívben továbbra is ott lüktetett – nem a vér, hanem ez a valami, ami az örökkévalóság virága volt. A maga oldott, fénylő, tökéletes és fenséges tisztaságában úgy nyílt meg előttem ez az új lét, mint a gyermek tekintete pillái alatt. Mindaz az igazság, amelyen túl nincs keresés, mindaz a béke, amely az élet szubsztanciája, mindaz a nagy csönd, amely a hangok zenéjének eredete, mind a fékezhetetlen öröm, mind az életté vált lét: mindez ott volt, azon a tavon. Végre minden igaz volt, minden lebegett, végtelenül és derűsen – s mindez bennem volt.”

Mi más ez, mint maga a Paradicsom, ha csak néhány órára is? És vajon nem képzelhető el, hogy a legkülönbözőbb népek mitológiájának paradicsomleírása annak a „tudatállapotnak” az emléknyma, amely egykor többé-kevésbé általános birtoka volt az embernek?

A Paradicsom tehát inkább egyfajta tudatállapot, azaz „belül” van, a lélekben rejtőzik és nem a külvilágban?

Hiába kerül egy depressziós paradicsomi környezetbe, számára az éppúgy a pokol lesz, mint bármilyen egyéb környezet. Most is vannak olyan vidékek, amelyek bízást nevezhetők édeninek, de azért az ott élő emberek életét ugyanazok a hétköznapi problémák keserítik meg, mint azokét,

akik mondjuk nagyvárosokban laknak. Nyilván azért van különbség. A döntő tényező tehát a belső, a külső környezet pedig a feltételeket biztosítja.

Ami a külső környezetet illeti, a természet szerepe túlbecsülhetetlen. Itt azonban bizonyos distinkciókat kell alkalmaznunk. Az urbanizált környezet nem segíti elő az olyan jellegű belső átéléseket, mint amiket Traherne vagy del Massa megfogalmazott. Különösen alkalmatlan erre a modern nagyváros a maga lázas sürgés-forgásával, jelzőlámpáival és „okos zebráival”. A metropolisz inkább az elidegenedés, a depresszió és neurózisok melegágya. Frithjof Schuon mondja, hogy a világ szétszór, az ego összezsugorít, Isten viszont összeszedetté tesz, miközben kitágít. Nos, a modern nagyváros mesterséges környezetében különösképp erősen jelenik meg az előbbi kettős. De azért a természettel is csínján kell bánnunk: a természet olyan szélsőséges megnyilvánulásai, mint egyfelől a dzsungel, másfelől pedig a sivatag vagy a sarkvidék, aligha biztosítanak alkalmas környezetet ahhoz, hogy az ember megnyíljon egy olyan tudatállapot számára, amely valamiképpen az „elveszett Paradicsomot” idézi meg. A Paradicsom a Teremtés könyvének mitopoétikai leírása szerint *kert* volt, melyet az Úristen – voltaképpen az első kertész – telepített, és amelyet rábízott az emberre, hogy gondozza. Vagyis az ember legősibb hivatása a kertészkedés. A kert egyfajta „humanizált”, „emberléptékű” természet. Jól tudjuk, hogy a kertkultúra gyökerei több ezer évre nyúlnak vissza. Az egyiptomi fáraók kertet adományoztak feleségeiknek. A kolostoroknak éppúgy szerves része volt a – főképpen szemlélődő sétálásra szolgáló – kert, mint a kastélyoknak, ez utóbbiak azonban inkább már a későbbi parkoknak feleltek meg. A távol-keleti művészetnek, melynek a középpontjában a nyugalom áll, egyik legjellegzetesebb megnyilvánulása éppen a kertkultúra, sőt a kertművészet. A kert a „kikapcsolódás” helye, akár profán értelemben fogjuk fel ezt a kifejezést, akár abban az értelemben, hogy egy kertben sokkal könnyebben valósul meg az a nyugalom, amely már önmagában véve is egy emelkedettebb tudatállapotot képvisel. Egy kert ideális környezetet teremt ahhoz, hogy az ember – Hamvas Béla kifejezésével – *a semmittevést gyakorolja*. És hát a nyugalom a spiritualitás minden formájában központi jelentőségű. De ehhez nem is kell tudni semmit a spiritualitásról: elegendő csak arra gondolni, amikor az ember egy forró és nyüzsgő nagyvárosban bemegy egy hűvös és csöndes templomba: a lélek ilyenkor a szapora pihegést követően végre mély lélekzetet tud venni.

És hát pontosan a „nyugalom” az, ahol a külső és a belső összeér. A nyugalom a végét jelenti annak a görcsös igyekezetnek, hogy az ember mindent saját énjére vonatkoztasson – ugyanis pontosan ez az, ami *összezsugorítja* az embert: mindig saját énje körül kering, akárcsak a kutya a cövek körül, amelyhez kikötötték. Egy másfajta megközelítésből viszont azt lehetne mondani, hogy az ember állandóan arra kényszerül, hogy robotoljon énjének szolgálatában, aki egyfajta rabtartója. Ebben az állapotában az ember voltaképpen csak az orráig lát, akkor is, ha öt éves tervekben gondolkodik. A nyugalom – a külső és belső nyugalom – pillanatai azok, amikor túlléphet ezen a mindent megelőző „kell”-en, amikor énjének belső zakatolását lecsillapítva meghallhatja a természet hangját, és megfélelkezve önmagáról megnyílhat a létezés sokkal átfogóbb tapasztalata előtt; amikor a formák fölötti teljesség szerves részeként élheti át önmagát – ama teljesség szerves részeként, amit saját görcsös önközpontúságán túl éppen a részletek kimeríthetetlen gazdagsága takar el a szeme elől. Mert aki meg akarja menteni életét, az elveszíti, aki azonban elveszíti, megtalálja – mint ahogy az evangélium fogalmaz. Megtalálja, de már egy magasabb szinten, egy tágasabb térben. És mintha csak az ilyen ember helyett fogalmazta volna meg Angelus Silesius a párverset:

*Szűk nekem a világ és túlkicsi az ég.
Hol van szárnyalni tér, mely lelkemnek elég?*

